

ТРИ СТРАНИЦИ ИЗ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Боню Ст. Ангелов

1. ИЗ ИСТОРИЯТА НА ПРОСТРАННИТЕ ЖИТИЯ НА КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Общият интерес към живота и делото на Кирил и Методий, показан от българската наука и общественост, намира израз не само в областта на историко-литературни изследвания за тях, но и в археографско-текстологично отношение: издирване и публикуване на средновековни произведения, свързани с тях — славянски, гръцки, латински. В повечето случаи нашата наука само преиздава или превежда обнародвани вече от чужди учени такива творби. По-голям актив има тя спрямо други старославянски съчинения за Кирил и Методий — Солунска легенда, Успение Кирилово, проложни жития, служби, Наумово житие, Климентово житие и пр.

Научният интерес у нас към пространните жития на Кирил и Методий се проявява в две насоки: 1) издаване на текста на житията и 2) превеждане на житията. До Освобождението, макар доста оживено да се говори и пише за славянските просветители, не е издаден нито веднъж текст или части от текст на пространните жития; не се появява и техен превод. Наистина житията са познати по чужди и български публикации (главно статии в периодичния печат), но нашите културни деятели от онази забележителна епоха не са намерили възможност да ги напечатат или преведат.¹ Единствен обширен текст за тях, изграден предимно върху Кириловото житие, обнародва Неофит Рилски в своята „Христоматия славянского языка“ (Цариград, 1852, стр. 269—299) под 11 май; „Житіе и трѣды преподобныхъ отецъ нашихъ Методіа и Кѡнстантина, нареченнаго Кирилла, епископовъ моравскихъ, оучителей славенскихъ, празд. въ .αī. день маіа“.

Начало: „В ѣтъа ікѣноборныхъ царей греческихъ Льва Арменина и по немъ Міхаила Траула, иже и Балбось нарицаемъ бѣ, таже и сына Михайлова Феоділа, бѣсть в Солѣнѣ градѣ Ѳессалонійстѣмъ мѣжъ доброденѣ и богатъ, именемъ Левъ, чиномъ воин, саномъ сотникъ, имѣи подрѣжкіе Мерию. Той роди сихъ двоихъ свѣтильниковъ мѣрѣ и просвѣтителей странъ славенскихъ Методіа и Кѡнстантина, нареченнаго послѣжде в свѣтси схимѣ Кирилла“.

А. П. Гранитски въз основа на „разни източници“ съставил „Житие на святого Кирилла и Методия“ (Букурещ, 1865, 16 стр. Издал Петър Стоянов Търновец). Главни негови извори са пространните жития (той редовно говори за „панонский жизнеописател“ на Кирил или на Методий) и издаденото от Димитър Ростовски общо житие на славянските просветители. Заемките от последното са доста дълги, като спрямо изданието у Неофит Рилски („Христоматия“) той само го е променил езиково, написал го е на по-съвременен български език. Това „съчинение“ на Гранитски е изцяло преиздадено от Неофит Рилски — „Служби съ житиемъ преподобнаго Йоанна Рилскаго“... Белград, 1870, стр. 68—88. Колкото и чудно да изглежда, житията не са включени и в първата по-голяма българска антология до Освобождението, съдържаща немалко други творби на нашата стара литература. Става дума за издадената от

¹ Б. Ст. Ангелов, Борба за делото на Кирил и Методий, София, 1969.

Любен Каравелов книга „Сокол. Сборник от разни списания за прочитане“ (Букурещ, 1875). В нея има извадки из: Остромирово евангелие, Симеонови сборници, Супрасълски сборник, Йоан Екзарх, Кормчая, Манасиев летопис, Черноризец Храбър, Евтимий Търновски, Чудото с българина, Разказ за Михаил Воин, Паисиева история и др. Двете жития за Кирил и Методий липсват дори с малки извадки из тях.

Така продължава още много десетилетия. Даже в първата по-голяма антология след Освобождението, в която са поместени и творби на старата българска литература, е дадена съвсем незначителна част с а м о от житието на Кирил по неговия Рилски препис от 1479 г. — за родното място на Кирил град Солун и неговото детство.¹

Най-напред пълен текст на Кириловото житие у нас се появява в превод, а не в неговия старобългарски облик. Направен е от известния наш книжовник Н. А. Н а ч о в — „Пространните или така наречени Панонски жития на св. Кирил и Методия“, обнародван в Библиотека „Приложения на „Църковен вестник“, XXI, 1912, стр. 35—84. Начов е мислел да даде в превод и двете жития, както добре се вижда от заглавието на книгата му, обаче успял да напечата само превода на Кириловото житие. Преводът се предхожда от един кратък, но стегнат научен предговор, свързан с живота и делото на Кирил и Методий, какъвто и з о б щ о за пръв път се появява в българската наука. Въз основа на най-важните научни трудове за Кирил и Методий авторът изказва ценни свои наблюдения и мисли, бележи предстоящи задачи пред българската историческа и филологическа наука, за съжаление и до днес оставащи неосъществени. Негова заключителна мисъл е: „Като пушаме на свят настоящето издание от житията на славянските апостоли и първоучители, ние се ласкаем от надеждата, че в скоро време и нашата книжнина ще се сдобие с пълното издание на изворите за тяхната история. На Министерството на народната просвета се пада да вземе почин за издаване в достъпен превод и специално с педагогично назначение по-главните от тия извори. . . От Св. Синод ще очакваме да издаде в превод за широката публика поне сборката от важните славянски извори, защото в тях се заключават същевременно паметници от църковна история и църковна словесност. А от Българската академия на науките ще очакваме критично издание в оригинал и превод на пълния кодекс от всички документални и легендарни извори, гръко-славянски, славянски (старобългарски текст — нормуван) и латински, що имат важност за кирилометодиевската история и епоха. Такъв кодекс, излагащ литературата по предмета заедно с възможните български осветления и нови издирвания върху разните му части, ще допринесе много, за да се подтикне напред изучаването на една от най-важните епохи на нашата история. С изданието му ще се услужи на историческата наука у нас“ (стр. 12).

Ал. Т.-Балан е пръв и единствен досега измежду българските учени, който обнародва пълния текст на двете жития на старобългарски език в книгата си „Кирил и Методий“ (свезка I, София, 1920). Кириловото житие се издава по Лъвовския препис от XV в., заето от изданието на Миклошич, а Методиевото житие публикува по най-стария му препис — Успенския от XII в., заето от изданието на П. А. Лавров (1898). Към текстовете са дадени варианти по други преписи, внесени са редица поправки, коментирани са доста пасажки. Изобщо това е първото сериозно научно издание на житията у нас, приготвено от един вещ филолог, страстен поклонник на българската книжовна старина, по-специално на безсмъртното дело на Кирил и Методий. Уводните му бележки са съвсем кратки, движи се по фактическата страна на въпроса. Център у него е текстът на житията, бележките и коментара. Балан пише: „Панонските легенди са изпитвали силни възражения против своята достоверност и дори отричане на своята истинност, особено от страна на западни учени, несловенски и някои словенски. Между туй и днес още стоят като о с н о в н и и з в о р и за живота и дейността на Кирила и Методия извори, съгласни с други достоверни и истински писмени свидетелства за словенските първоучители и за тяхното дело; стоят като разкази, които д о п ъ л н я т или п о я с н я в а т някои вести на документи, що досягат времето и дейността на солунските апостоли. За старата българска книжнина моравко-панонските легенди имат висока стойност: те са най-ранни производи на

¹ И в. П. Ц е р о в, Христоматия по българска литература в две части. Устна и писмена българска словесност. Варна, 1901, стр. 220—222.

наша културно-историческа мисъл; те стоят ненадминати от никой друг сетнешен производ откъм обилото на историчното и на културното вещество, откъм съзнанието на автора за словенската просвета, откъм разпоредата и изложението на своя предмет“ (стр. 26).¹

Балановото издание става причина у нас по-често да се отпечатват извадки от житията и да се появяват техни преводи, пълни или частични. Такива извадки, придружени от съответни преводи, намираме в книгата на Божан Ангелов и Минко Генев — „Стара българска литература (IX—XVIII в.) в примери, преводи и библиография“ (София, 1922, стр. 35—60), дадени като извлечения из творби на Климент Охридски. Ще отбележа само следните пълни преводи на двете пространни жития:

1. Д-р В. Сл. Киселков, Панонските легенди или пространните жития на славянските просветители Кирил и Методий. Ямбол, 1923, 55 стр. (вж. рецензия от В. Йорданов в сп. „Училищен преглед“, XXII, 1923, Неофициален дял, стр. 255—257). Тук трябва да се каже: Киселков е първият български учен, който превежда изцяло текста и на двете пространни жития. Той превел житията „буквално“, защото мисли, че „тъй трябва да се превежда всеки исторически документ“. За пълнота и яснота на мислите Киселков прибавя „някои думи и изрази“, поставени в малки скоби.

2. Д-р В. Сл. Киселков, Жития на светите братя Кирил и Методий (Панонски легенди). Второ издание. Библиотека „Стара българска книжнина“, София, 1933, 42 стр.

3. Еню Николов и Ан. Балабанова, Св. св. Кирил и Методий (Панонски легенди). Първо издание. Библиотека „Родна реч“, г. I, № 4, София, 1934, 53 стр.

4. Н. Лазурин, Панонски легенди, Жития на св. Кирила и Методия. Превел Н. Лазурин. Книгоиздателство „Братство“. Севлиево (б. г.), 62 стр. Второ издание. Севлиево 1939, 62 стр. Трето издание. Севлиево, 1946, 80 стр.

5. Д-р В. Сл. Киселков, Жития на светите братя Кирил и Методий. Увод и превод от д-р В. Сл. Киселков. Издателство „Хемус“. София, 1940, XX+68. Второ издание, 1942, 86 стр. Пето издание през 1945 г. под наслов „Пространните жития на светите братя Кирил и Методий“ (64 стр.).

6. Еню Николов, Жития на свети Кирил и Методий. Панонски легенди. Предговор и указател от Еню Николов. Библиотека „Родна реч“, ч. I, № 4. Второ издание. София, 1942, 56 стр.

Значителни откъси от житията, придружени с богат коментар, са поместени от проф. Ив. Дуйчев в книгата му „Из старата българска книжнина. I. Книжовни и исторически паметници от Първото българско царство“ (София, 1940, стр. 7—31, 171—188). Откъси се явяват и в други български издания, предназначени главно за нужди на нашето висше образование. Такива са напр. книгите на: Ст. Стоянов — Мирослав Янакиев, Старобългарски език. Текстове и речник, София 1960, стр. 3—18; П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова, Христоматия по старобългарска литература. София, 1961, стр. 82—95. Второ издание, 1967, стр. 107—124; П. Динеков, Прослава на Кирил и Методий. София, 1963, стр. 17—56; П. Динеков, Старобългарски страници, Антология. София, 1968, стр. 187—224; Второ издание, 1969.

¹ Вземайки повод от издадените от П. А. Лавров Житие на Методий и Обща похвала на Кирил и Методий, Ал. Т.-Балан още в 1899 г. (Периодическо списание, кн. LVIII, стр. 657—658) известява: „И аз бях натъкнал да издам за училищна и образователна потреба изобщо у нас житията на нашите славни апостоли Кирила и Методия с надлежащия към тях книжовно-историчен увод във втора сvezka на „Трем на българската словесност“, ала издателят на тая редица книжки из областта на нашето словесно творчество изпитал, както се види, неочаквана щета от излязлата вече първа сvezka от „Трем“, та ми обади да не бързам да продължавам по-нататък! . . . За моята втора сvezka би ми послужило сега твърде изгодното издание на г. Лаврова, понеже е взело пред вид и такива по-предни издания, които за нас в София не са никак достъпни.“

Така очертаното състояние по издирването, публикуването и проучването на обширните жития за Кирил и Методий, както и изобщо състоянието на изворознанието за славянските просветители естествено поражда един голям замисъл в науката — широка задача за критично издаване на всички средновековни извори за тях. Разбира се, на първо място стоят пространните жития. Тази идея е добре изразена от професорите М. Г. Попруженко и Ст. Романски, които считат, че „е вече крайно време да се пристъпи към едно пълно критично и с подробни коментари издanie на източниците за живота и дейността на Кирила и Методия, което да послужи като основа за по-нататъшни изучавания. Досегашните издания, особено сборните, представят обикновено просто препечатване на стари издания на отделни текстове, правени не въз основа на набързо снети преписи, поради което и нелишени от грешки, броят на които при препечатването обикновено се уголемява. Едно ново издание на тия извори, за да има истинска научна стойност и трайно значение като основа за бъдни изучавания, трябва да почива по възможност върху всички ръкописни текстове на всеки извор (подчерг. Б. А.), които трябва да бъдат издирени, и върху непосредсно използване самите ръкописни текстове или фотографски снимки от тях. Такава една задача обаче, особено при съществуващите условия, е непосилна за един само човек: в нейното изпълнение трябва да бъдат привлечени по възможност повече лица, които имат присърце изследването кирило-методиевските въпроси като основни въпроси на славянската филология и на славянската култура изобщо.“¹ Предложение в такъв смисъл те правят на едно от заседанията на IV международен конгрес на византологите, състоял се в София през 1934 г., а също и в заседание на II международен конгрес на филологите слависти във Варшава през същата година. Избрана, е специална „Комисия за издаване източниците за живота и дейността на Кирила и Методия“ в която са включени професорите: М. Вайнгарт, В. Погорелов, Фр. Дворник, М. Кос, И. Свенцицки, Й. Вайс, Й. Курц, Ст. Слонски, И. Огиенко, Ст. Ивнич, Ал. Т.-Балан, Йор. Иванов, Юрд. Трифонов, М. Г. Попруженко и Ст. Романски.

Първата печатна проява на Комисията е обнародваният от М. Г. Попруженко и Ст. Романски Библиографски преглед на славянските кирилски източници за живота и дейността на Кирила и Методия (Издава Българската академия на науките. София, 1935, 68 стр.). Те имат за цел: 1. Да приготвят списък на известните преписи на славянските източници за живота и дейността на Кирил и Методий, писани с кирилица, с посочване и на съчиненията, в които са издадени или просто използвани, както и книгохранилищата, в които се намират. 2. Да подтикнат други учени за попълване на празнотите и поправяне на допуснати грешки в техния труд. По такъв начин „ще се получи пълен и точен списък на всички преписи на текстовете, от които ще трябва да се направят пълни фотографски снимки — необходима предпоставка за едно издание, което ще отговаря на всички изисквания на науката“ (стр. 6).

Крайна цел на Комисията е: „След като се направи същото и за останалите текстове — глаголически, както и гръцки и латински, — чиито списъци ще бъдат изработени от други, ще може да се пристъпи по предварително изработен план и към самото критично издание на изворите — крайна цел на начинанието“ (стр. 6).

За голямо съжаление, както немалко и други големи научни планове, и този толкова важен замисъл не е бил осъществен. Неговото реализиране щеше решително да придвижи проучванията върху кирилометодиевската проблематика.

¹ М. Г. Попруженко и Ст. Романски, Библиографски преглед на славянските кирилски източници за живота и дейността на Кирила и Методия, стр. 3; Ст. Романски, *Izveštaj Komisije za čirilo-metodskih izvora* — Одговори на питања. Допуне. III меѓународни конгрес слависта (словенских филолога), № 3. Београд, 1939, стр. 31.

На историческата и литературната наука много отдавна добре е известен старобългарският разказ „Чудото с българина Георги“. Освен в литературно-художествен план разказът се използва като извънредно ценен домашен (български) извор за разкриване и характеризане на някои моменти от онази героична епоха, с която се свързва втората половина на Х в., по-точно с царуването на Симеон и неговите войни срещу унгарците. На тези негови качества обръщат внимание още първите издатели на разказа (И. И. Срезневски, Хр. Лопарев), а след тях и наши учени начело с В. Н. Златарски. В по-ново време, главно след Девети септември, се обръна по-голямо внимание на разказа като художествена творба, като важна и интересна творческа проява на нашата стара литература в нейния ранен период. Тази историческа и художествена стойност на разказа днес се увеличава, като се свърже с друг, неизвестен досега старобългарски разказ, подобен на него, а именно разказа „Чудото с българина Климент“. Веднага ще кажа — тези два разказа представляват като че ли две брънки от един по-голям цикъл разкази, свързани със Симеоновата епоха. От този цикъл днес ние знаем само два разказа (а доскоро знаехме само един), и то доста пространни, особено втория. Тъкмо този факт подсеща, че те може да бъдат част от нещо по-голямо, по-целенасочено.

Разказът „Чудото с българина Климент“ е, както казах, досега съвсем непознат на литературната и историческата наука. Но не само този факт определя големия научен интерес към него; този интерес се обуславя от обема и съдържанието на творбата. Като потвърждава някои моменти и подробности, за които се говори в „Чудото с българина Георги“, разказът изнася нови подробности, особено из народно-езическия все още бит на българина. Преди да посоча някои примери в това отношение, бих желал да кажа нещо друго — разказите за Георги и Климент имат един и същ сюжет — войните на цар Симеон срещу унгарците от края на Х в., сюжетно те се свързват. Това са първите оригинални разкази с военна тематика в нашата стара литература. Тях ги обединява и персонажът — дава се връзка в делата на Георги и Климент, говори се за един и същ железен кръст, с чиято помощ „става“ ред чудеса. Разказът за Климент е доста по-обширен от разказа за Георги.

Разказът за българина Климент се намира в руски ръкописен сборник от XV—XVI в., № 1783 (434) от сбирката на Уваров (Москва — Държавен исторически музей). Включен е в цикъл разкази за свети Георги. По тематика този цикъл разкази е единствен засега, познат в науката. Състои се общо от десет разказа (разказът за Климент е девети поред), характерна особеност на които е, че се намират в зависимост помежду си, дадени са като разказ в разказа. И в това отношение въпросният цикъл е нещо единствено и изключително не само в историята на старата българска литература, но и в историята на другите стари славянски литератури. И още нещо — като автор се сочи монах Ходул, който в края на повествованието говори доста обширно за себе си, за побудите да напише повестта, за своите пътувания и впечатления, които излага. Неговите съждения са извънредно важна страница на творческата психология на средновековния писател.

Цялата творба на Ходул, която е доста голяма и носи наслов „Сказанне о чудесныхъ стго великаго и славаго мчника Христова Георгия“, аз ще обнародвам на друго място.

В настоящото съобщение ще изнеса само някои подробности из разказа за Климент, които имат по-общ културно-исторически характер и тясно се свързват с българска действителност от Х в. Разказва поп Ефрем, който предава неща, научени от Климент. Климент имал обичай, когато наближи празникът на свети Георги, всяка година три дни наред да гошча бедни и близки в своя дом въпреки никой измежду членовете на семейството му да не носел името на светеца. Когато веднъж се разболял и усетил, че приближава смъртта му, той по-молил поп Ефрем да отстрани всички присъстващи, за да му разкаже своята тайна, за която поп Ефрем често го е питал, но той все замълчавал. А тайната е свързана с участието на Климент във войната на българите срещу угрите: *Отче попе, егда бяхомъ въ стѣнѣхъ ѿгрьстѣнъ съ кнземъ, и яко ны ѿдолѣша и разгнаша ны, бѣжаша, азъ начахъ ны вѣдѣти ничтоже, по словѣхъ томѣ богъ, яко и жнѣхъ конѣ своегѣ не вѣдахъ. Н начахъ тѣхити...*

Слышахъ ѿ всѣхъ странъ тѣпотъ коневъ и вѣзаніе и стопаніе члвкъ и крчъ". В такъв критичен миг той молил бог да му изпрати свети Георги на помощ. Още не изрекъл молбата, чува някой мощен глас да казва: „Помни члвкъ сего и настажи н на пѣтъ". Чува глас, а не вижда никого. След известни приключения с неприятелски войници при него пристига на „белѣ конѣ" свети Георги в образа на юноша. Между тях се завързва кратък разказ. Свети Георги дава указания, които Климент изпълнява. Светецът иска от българина Климент не обещания, които се отнасят лично за него, а да се грижи за „братію нншаа и црковныхъ свѣжителъ, и ѿ чина чернескаго — то же тѣмъ послѣжи и наптан и мноштвию подаждь".

Свети Георги му предсказва още: „Слыши же, Клименте, по семь оуже оудолѣеть Семиѣнъ князь врагомъ своимъ силою Христовою." И нещо особено важно — дава му съвет какъв да бъде, когато се завърне при своите: „Храни са ѿ всего зла. Не похитиши нини женѣ, ни оудни едоуеы, ни наснави сиротѣ, чуждеи нмѣнію не похитиши, сани велики не заениши, работномъ не прѣтѣжан, но мнѣи, подаа нмъ пищу и одеждѣ, старыа сѣбожан за дѣшу свою, да оудѣиши мноасть и покон дѣши свои, да не заидеть сѣнце ѿ гнѣвъ твоимъ. Не вѣздаждь зла за зло." Когато Климент успешно се завърнал при своите, не забравил даденото обещание, ни „заповѣди, юже ми заповѣда стѣи, не прѣстѣпихъ". Следва разказ за познатия железен кръст, вършещ чудеса.

Публикуването на целия разказ за Климент и особено на целия цикъл разкази за свети Георги ще хвърли допълнителна светлина върху историята на нашата стара литература и върху състоянието на българското общество през втората половина на Х в. Публикацията ще насочва на друго място.

3. ЗА ОРИГИНАЛА НА „ОДА В ЧЕСТ НА СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ"

Едно от нашите ранни възрожденски стихотворения е добре известната „Ода в чест на Софроний Врачански", написана от Димитър Попски в Букурещ през 1813 г., 25 март. Тя е интересна „и като свидетелство за това, как са гледали видните българи на своя духовен представител и водач, и като пръв опит за поезия на новобългарски език"¹. В нея авторът искрено изразява не само дълбоките си чувства към видния българин, когото величае, когото сравнява с други видни дейци на българската история, но дава и широка изява на пробудените у него патриотични настроения.

Тази ранна поетическа творба късно става достояние на науката — близо 50 години след нейното написване, едва през 1861 г. неуморният труженик за словото и на революционното дело Г. С. Раковски я обнародва в своя вестник „Дунавски лебед" (бр. 54, стр. 3—4) под наслов: „Его преподобию господину отцу епископу Врачанскому Софронию, милостивейшему моему благодетелю и отцу искреннейшее приношение." Издава я със следната записка: „Тойзи драгоценен памятник е найден в Букурещ и обнародва ся такъ също, както е писан. В идѣщий брой щем направи и няколко си забележки върху того, както и ще отворим новъ подлистникъ, де ще ся обнародова първо житіе отца Софронія, писано отъ съшаго. Надѣемя се, че читатели ще обрѣнутъ вниманіе си на такива драгоценности, кои спадатъ в наредната история."

Досега това бе единственият познат текст на „Одата", използван в науката. Веднага трябва да се каже, че при обнародването му Раковски съзнателно е внесъл някои промени. Това узнаваме от също така единствения днес познат препис на „Одата", намиращ се в Софийската народна библиотека — Български исторически архив, арх. ед. II. В. 5877. Тъкмо този препис като по-ранен дава възможност да се внесат уточнения и поправки в публика-

¹ М. Арнаудов, Софроний Врачански, София, 1943, стр. 71.

цията на Раковски. Въпреки декларацията му, че обнародва стихотворението така, както е в оригинала, той не е спазил точния текст на автора; в напечатания текст има не само правописни отклонения, променени отделни думи, но и променени стихове. Най-важна е промяната на два стиха, свързана с Русия, изразяващи надежда за нова и скорошна помощ от „северния лев“, който би трябвало да дойде още докато Софроний е жив. Ръководим от свои патристични съображения, Раковски напечатал стиховете:

При животе твоем да възкръснит разярения наш лев,

Кой бистрим стремлением да изрече страшен рев!

В оригинала обаче те гласят:

При животе твоем да прилетит северный орел,

Кой бистрим летанием и Мехмеда удивил.

Тези стихове безспорно изразяват тясна връзка с конкретната тогава (1813) политическа действителност, в сред която живее българският род — наскоро завършилата продължителна руско-турска война (1806—1812), която не донася жадваната свобода. Като употребява позната символика за Русия — „северный орел“, широко разпространена у нас, намерила израз и в нашата живопис, Димитър Попски пръв от българските книжовници внася тази символика в свое поетическо произведение.

Ще посоча и няколко други промени:

Напечатано от Раковски

В оригинала

въ темность
дремающихъ ободраещи
и будетъ грѣмѣти
о тебя молити бога
на Болгарію луча
надъ нея
И тѣ звона паки радостно да екнеть
И поенія молитвы възслѣмъ
благоклонно причтенію

в темнотѣ
дремлющихъ ободраещи
и бѣдетъ грѣмѣтъ
о тебя молитъ бога
на Болгаріи лѣча
надъ ней
И той колоколь паки ясно да екнеть
И теплія молитвы возслѣмъ
благоклонно прочтенію

За нас е неизвестно кога и къде Раковски е правил преписа или от кого е получил препис за своята публикация, както са неизвестни и вътрешните подбуди у него да внесе промени в текста. Запазеният днес единствен познат препис на „Одата“ позволява да се възстанови оригиналният текст, понеже е по-старинен. Възниква дори въпрос — този препис не е ли самият оригинал на Димитър Попски? За голямо съжаление не са известни или все още не са издирени автографи от този наш възрожденски деец, активен помощник на Софроний Врачански в неговите книжовни занимания. Окончателното разрешаване на въпроса е свързано с откриване ръкописа на Димитър Попски. При сегашното състояние едно е безспорно — намереният препис трябва да се използва отсега нататък в науката, защото стои по-близо до загубения или все още неоткрит автограф, ако дори не е и самият автограф.

Публикувам текста на „Одата“, като спазвам всички графически особености на оригинала; подчертавам онези думи и фрази, които показват отклонение от публикацията на Раковски.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Его
преподобно
Господинъ
отцѣ епископѣ врачанскомъ
Софронію,
милостивѣйше[м] моему благотворителю

и отцѣ,
искреннѣйшее приношеніе.

Тѣсна Болгарія, трима братія невмѣщаетъ жити,
Междѣ собою царство не могѣтъ раздѣлити.
Братъ братѣ брань оружіе поднимають,
Какъ непріатели полки свои оустраиваютъ.

Амвратъ видя ихъ домашнее несогласіе*, время облучаетъ,
Проходитъ чрезъ Грецію, на тѣхъ свирепо нападаетъ.
За несогласіе платили жизнію, царство конецъ воспріало,
Разореніе, опустошеніе, намъ же робство послѣдовало.

Слава и дѣянія вся подъ меча Мѣратова погребенна,

На вѣки погинѣла, какъ въ нѣдрахъ моря оутопленна.

Царски, архіерейски доми и книги изгоренны**,
Чинъ дѣховный и властелинскій изсеченны***.

Горе намъ и тѣмъ, кой подъ тѣрскаго ига обрѣтаются,

Долинѣиши роби тѣ на свѣтъ считаются.

Пастири овцы ни пасѣтъ, пси вѣлковъ не обраняють.

Стадо не множаютъ, паче же сами похищаютъ.

Оувы! Намъ овцамъ. Тѣ насъ стригѣтъ, млеко доють,

Тѣмъ надовольни, кровь источаютъ и овцы поядаютъ.

Но жестокое сіе наказаніе есть намъ отъ бога.

За грѣхи и несогласіе наше продолжается до кога?

Богъ воорѣжилъ ихъ, тѣми наказатъ нерадѣющихъ,

О царствахъ гордыхъ, и въ лѣность пребывающихъ.

За пороки не вѣчно наказветъ богъ, вселенныя творецъ.

Той предаетъ, паки избавляетъ яко милостивый отецъ.

Благость его и о насъ печется, якъ о маломъ червѣ не забывъ,

Да бы въ темнотѣ гбится, не навеки насъ осудилъ.

За облаковъ слонце единъ лѣнъ на насъ испищаетъ.

Богъ милость свою намъ, владику, являетъ.

Онъ тебя избралъ, отче, намъ пастирь и учитель,

О дѣшахъ нашихъ пекѣщагося и добрый рачитель.

* Причина несогласій и разореніе царствъ было оваковымъ начиномъ: Отецъ ихъ Александръ при животѣ своемъ былъ имъ раздѣлилъ царство — первомъ сынѣ Страшимирѣ далъ Видинъ, Шишманѣ далъ Терново, а Асѣню далъ Преславъ. По смерти отца ихъ начали браниться междѣ собою. Перво нападеніе Амуратова было нестѣшно, весьма малымъ числомъ войска вратился въ Брѣсѣ, обаче въ тѣ брани оубили Асѣня. Второмъ оуже овладѣлъ Болгарію. От того времени оуснѣли Страшимиръ и Шишманъ подъ меча его. Б. історіи.

** Библио-тека, сіестъ книги церковны и мирскы хранилися въ архіерейскихъ домахъ... (заличено).

*** Амвратъ оумоленъ былъ отъ патріарха и царя греческаго да бы то добро имъ оучинилъ, егда овладѣтъ Болгарію, всего дѣховнаго и властелинскаго чина да иссече, да ни оставитъ нѣкого отъ высокаго рода, после да мѣ причинатъ бѣнть. И онъ, яко варваръ, соизволилъ прошеніе ихъ, то и сотворилъ, и оставилъ точію простаго народа.

Своимъ ченіемъ ты на пѣтъ спасенія наставляеши,

И подъ несносимъ игомъ дремлющихъ ободряеши.

Мрежею своею вержи, изъ далече оловляеши,

Всѣхъ вѣрныхъ въ царство небесное исправляеши.

Имя твое заграбѣло и бѣдетъ гремѣтъ во вѣки вѣковъ.

Болгарія тебѣ венецъ плете, а на небеси ѡже готовъ.

По Феодилакта толкователя святаго евангелія

И Ефѣмиевѣмъ оуподобилися твои оученія.

Зато должнствомъ ный о тебя молитъ бога,

Да ты поживишь, владико, на лѣта многа,

Глѣбокими стар[и]нами и здравіемъ да ты обогатишь,

На многа лета Болгарію пасти да ты достоинъ.

Долго да бѣдемъ твоимъ оученіемъ наставляемы,

Гонители же церкви нашей да бѣдѣтъ искореняемы.

По желанію да ѡзришь на Болгаріи лѣча освѣщающа.

Да ся отгонитъ мгла далече, надъ ней пребывающа.

При животѣ твоёмъ да прилѣтитъ северный орелъ,

Кой быстримъ лѣтаніемъ и Мехмеда ѡдивиль.

Янтра да открьеть потаенное царя Михаила

Сокровище, кое давно своимъ пескомъ засипала.

Да явить колокола, что перво въ Терново зазвонѣлъ,*

И во время Іоанна Патріарха громко возгремѣлъ.**

Престоль архіерейскій паки да блеснетъ,

И той колоколъ паки ясно да екнетъ.

Да явится царя Асеня мѣжество,

Народъ от всюдѣ да стецѣтся множество.

Всякъ оуслишай, ко того гласа да бѣжитъ,

Десницѣ свою на врага да вооружить.

Всякъ вооруженною рѣкою и волею за вѣра да ѡмре,

Слава отъ людей, от бога венецъ да преме.

И така похощемъ тѣми вси оумрети.

Ты же, владико, не престаи о насъ молитвы творити.

Вѣрѣ и мы со тобою рѣцѣ къ немѣ прострѣмъ,

Припадемъ къ немѣ и теплія молитвы возслѣмъ,

Къ немѣ же потоки слезныя проліемъ.

Посемъ стихъ малихъ моихъ опытовъ,

Состоящихъ изъ краткихъ стиховъ,

* Михаилъ царъ, пріемшій святое крещеніе, перво соорилъ въ Терново церква и перво на нея зазвонѣлъ Михайловъ колоколъ. Того колокола, оузевши тѣрци Терново, низрин ли... отъ высокѣ горѣ (нарицаемѣю нынѣ Исарѣ) въ Янтрѣ, на само то мѣсто и лѣ былъ низвергнѣлъ Михаилъ царъ великихъ боговъ Коледа и Лада.

** Во время того патріарха была подпаднала Болгарія подъ греческой власти. И велико озлобленіе претерпѣвали болгары отъ грековъ. Но той оугодникъ своими молитвами оумилостивилъ бога и помощію божію воскресилъ Болгарію изъ под ига греческаго.

Подношѣ ихъ вашемѣ преподобію.

Принѣвъ, оудостои благосклонно прочтенію.

И тѣмъ ободривъ, оосчастливите и оукрепи,

Далѣе продолжать трѣдовъ и благослови.

Вашего преподобія

Милостиваго моего благотворителя и отца
сынъ дѣховный

Диміиеръ Попскій
отъ Травна